

Најголем број прилози (24) има од областа на микенологијата. Овде се поместени студии со кои се потврдува исправноста на дешифрирањето на линеарното Бе писмо и се отфрла критика на А. У. Веаттие којшто го нарече дешифрирањето на линеарот Бе од Вентрис „кула од картони“. За линеарните Бе текстови на бази од сувоземна Грција, Датирање на кноските плочки, дијалектолошка класификација на микенскиот грчки, потоа опфаќа студии во кои се анализираат и идентифицираат одделни микенски зборови, форми, лични имиња и други проблеми: Предгрчкиот супстрат и линеарот Бе, потекло на линеарот Бе и др. Од трудовите во кои се третираат одделни микенски зборови, форми, лични имиња и топоними треба посебно да се одбележат оние за: *qi-si-po* = $\xi\iota\phi\acute{o}\varsigma$, *pe-re-qa-no*, *wo-ro-ki-jo-ne-jo ka-ma* (Ж.А. 15, 1966, 267—270), *qe-qi-no-me-no*, *da-mo-ko-ro*, сложенките со *-ra-wo* ($-\lambda\alpha\omicron\varsigma$), *e-me* и *du-wo-u-pi* (Ж.А. 19, 1969, 3—12), сложенки со $-\tilde{\alpha}\nu\omicron\phi$ и *-qa-ta*, за грчките топоними со суфиксот *-went*, *u-pi-ja-ki-ri-jo*, *qe-ra-si-ja* и др.

Студијата за појавата на писмото во архајска Грција е скратен извод на опширната монографија за писмото објавена како посебен том (III) во едицијата *Archaeologia Homerica* во 1979 год. Таков извод е и статијата Дешифрирање на грчкото линеарно Бе писмо и предгрчкиот супстрат, на која тема има објавено во 1961 год. и одделна книга *Praegraeca*. Одделна книга има објавено и од областа на микенологијата: *Aus der Welt der frühgriechischen Lineartafeln*, Göttingen 1966, на која често се укажува во индексот на овој зборник.

Студиите што се содржат во овој избор се објавувани во различни годишта од 16 европски списанија и 15 посебни конгресни и јубиларни зборници. До сите нив тешко можеше да се дојде, Собрани овде заедно, тие стануваат лесно достапни до читателот и со својата богата содржина придонесуваат многу за прогресот на класичните студии, посебно за микенологијата, ономастиката и хомерологијата.

ADDENDUM: Печатењето на овој број од сп. Жива Антика беше во завршна фаза кога ја добивме веста дека проф. Alfred Heubeck починал на 24 мај 1987 год. За класичната филологија, а посебно за микенологијата неговата смрт претставува голема загуба.

П. Хр. Илиевски, Скопје.

Y. DUHOUX, *Introduction aux dialectes grecs anciens. Problèmes et méthodes. Recueil de textes traduits.* Cabay, Louvain-la-Neuve 1983, pp. 111, prix 280 FB.

Ова е еден прирачник за грчките дијалекти, наменет за студенти и наставници по грчки јазик. Книгата е поделена на два дела: Во првиот дел се третираат проблеми и методи при описот на грчките дијалекти, а вториот дел содржи избор на дијалектни текстови со превод. Во основата на оваа книга лежи едно предавање што го одржал авторот на конкурсот за универзитетски наставник на 13 дек. 1982 г.

I. *Проблеми и методи на старогрчката дијалектологија* (7—63). По еден краток преглед на грчките дијалекти од V век пред н.е. и од средината на II милениј пред н.е., појаснет и со географски карти, се дава опис на дијалектите. Зборувајќи за изворите на дијалектниот материјал: натписи, литературни текстови и податоци на античките граматичари со примери (сп. Пауз. 5. 24.3, Херод. 1. 142, во споредба со соодветните оригинални натписи, истакнува колку се натписите поверодостојни од литерарните текстови, кои при препишувањето претрпеле промени. При описот на дијалектите човек се судува со ред тешкотии од кои три се главни: а. квантитативна нееднаквост на материјалот б. квалитативни разлики (некои текстови се побогати, а други — лаконични) и графичка двосмисленост. Почнувајќи од IV век пред н.е. јонската азбука се употребувала на сите места во Грција и можеле да се предаваат доста верно

дијалектните особености, но не бил таков случајот порајо. Микенскиот и кипарскиот се пишувани со слогови писма, кои непреиизно ги предаваат грчките зборови, зашто не разликуваат долги од кратки вокали, консонантските знаци од слоговите се поливалентни, зашто не се диференцирани звуч. од беззвучните оклузивни освен денталите и со ретки исклучоци — аспирираните ($a_2 = ha, pu_2 = phu$), исто така во микенскиот не се одбележени крајните консонанти (*pa-te* πατῆρ), а кипарскиот силабар во тој поглед е малу попрецизен одбележувајќи ги крајните консонанти: *-s* со *-se*, *-n* со *-ne* и *-r* со *-re*.

Со откривањето на пообеман материјал од грчките дијалекти се пружа можност за поточно датирање на некои јазични појави. Така, доскоро се сметаше дека итализмот (мешање на η со ϵ) е појава од поново време. Според Meisterhans — Schwyzer, *Gramm. d. attischen Inschriften*, Berlin 1900 (преиздадено во 1971), преминот на ϵ во i станал меѓу 150 и 250 г. од н. ера. Меѓутоа, новиот натписен материјал открил такви примери уште од VI в. пред н.е. (фокиски околу 500 г., јонски од 450, бојотски од 525 — 500 г. пред н.е.). Тоа укажува дека јазикот не треба да се смета за нешто монолитно, во него има повеќе различни слоеви, а во секој слој има и по неколку подгрупи.

Современите сознанија од историјата на грчкиот јазик се исто така далеку над оние од почетокот на нашиот век во врска со класификацијата на дијалектите по сродност. Кречмер најде три основни дијалектни фамилии според доселувањето на грчките племиња во три сукцесивни брана: ахајски, јонско-атички и дорски. Денес можат јасно да се диференцираат четири такви групи: 1. аркадо-кипарски; 2. ајолски (овие два дијалекта порано се сметале за ахајски); 3. јонско-атички и 4. западни (дорски). Кон овие дијалекти може да се додаде и памфилискиот којшто содржи исголоси од аркадо-кипарскиот и од западногрчките говори. Ваквата распределба почива на четири основни особености: 1. премини на $*ti > si$, 2. $*\bar{a} > \bar{e}$, $*-ao > -\bar{a}u$ и дат. плур. на *-essi*.

Само ајолскиот (бојотски, лезбиски и тесалски) се одликува со една исголоса, дат. плур. на *-essai*, а другите имаат по две: аркадокипарски 1 и 3, јонско-атички 1 и 2, а западно-грчките немаат ни една од овие изголоси. Според третманот на долгите вокали e и o , кои можат да бидат отворени $/e, o/$ или затворени (e, o), западните грчки говори можат да бидат поделени во три групи: 1. дорски во строга смисла на зборот (само отворени e и o), 2. дорски-среден и 3. дорски благ каде што наследените $\bar{e}$ и $\bar{o}$ се пазат, а секундарните и контрахараните се затворени e и o .

При класификацијата на дијалектите и објаснувањето на јазичните појави авторот е наплно свесен за фактот дека секогаш имало и има меѓујазични и меѓудијалектни влијанија. Типичен пример за тоа пружа грчкиот *κοίη* од хеленистичката епоха, кој е образуван врз база на атичкиот дијалект, но во него се преплетени црти и од други дијалекти.

Дешифрирањето на линеарното Бе писмо во 1952 г. од основа ги промени старите сфаќања за хронологијата и класификацијата на грчките дијалекти. Долго време и по дешифрирањето на писмото се сметаше дека микенскиот е недорски, само источно-грчки дијалект. Повод за тоа послужи фактот што во него се откриени најмногу аркадо-кипарски елементи, но истовремено се среќаваат изголоси и од јонско-атичкиот, на пр. *ku-su* ξύβη and ајолскиот, на пр. патронимици на *-ios*, што покажува дека и микенскиот не е монолитен. Покрај тесните врски со прото-аркадо-кипарскиот, тој имал контакт и со претци-те од кој се развиени јонско-атичкиот и ајолскиот дијалект.

Од податоците на линеарното Бе писмо можеме да заклучиме дека во микенско време грчкиот јазик ја преминал преддијалектната фаза и дека дијалектите биле веќе диференцирани. Но што е уште почудно, покрај изголосите типични за источниот грчки дијалект, овде се среќаваат и црти заеднички со западните говори. Така, има примери со премин на $*ti > si$, — и случаи каде што тоа $*ti$ не е променето како во дорскиот.

Авторот, којшто е добар микенолог, за да ја објасни дијалектната состојба во XIII век пред н.е., накратко и прегледно ги излага прво исголосите заеднички меѓу јонско-атичкиот и аркадо-кипарскиот, којшто може со право да се смета за непосреден потомок на микенскиот. Во микенскиот уште во почетокот беа забележени особености типични за два дијалекта „ποτμαί“

и „spécial“. Првиот, како „официјален“ бил јазик на помала социјална група, на владеачката класа. Овој дијалект според Chadwick може да се смета за предок на аркадо-кипарскиот, а јазикот „special“ бил народен, говор на масата, следователно и пораспространет. Во него се одразени и западно-грчки, прото-дорски црти со непроменето *ti* во *si*,

На една табела на стр. 49 ја дава прегледно положбата на грчките дијалекти во XIII век пред н.е. Покрај источните, недорски грчки дијалекти, меѓутоа, овде фигурираат и западни дијалекти. Тоа спонтано го покренува и прашањето за дорската инвазија. До неодамна се сметаше дека Дорците се дојдени во Грција по Тројанската војна. Меѓутоа, J. Chadwick, кој уште во шеесеттите години отворено пишуваше против тезата за трите брана на доселување грчки племиња, во 1976 (PP 31, 103—117) аргументирано покажа како со лингвистички така и со екстралингвистички докази, дека во микенско време веќе живееле Дорци во Грција како потчинета класа, а подоцна тие востанале и ја зазеле власта. Оваа револуционерна теорија наоѓа сè поширок прием во научниот свет.

Ако се земе пред вид фактот дека за одделни грчки дијалекти се написани дебели томови (L. Thraette во 1980 г. го објави првиот том од граматиката на атичките натписи на 737 страни), авторот на овој Увод покажа ретка смисла за синтеза на еден мошне комплициран материјал. На стотина страници тој дава одговор на многубројни прашања во врска со триесетина грчки говори: кои се тие, како ги распознаваме, какви тешкотии среќаваме при нивниот опис, како треба да се класираат и каков е степенот на современите научни сознанија во таа област, каков е придонесот од дешифрирањето на линеарното Бе писмо за разбирање на предисторијата на грчките дијалекти и др.

Со помошта на 8 мапи и 6 табели му се дава можност на читателот и визуелно да си ги претстави дијалектите со нивните особености, а изборот на најважната литература претставува неопходен апарат за работа и ориентација во оваа сложена материја.

За илустрација на горниот опис во вториот дел се поместени 68 текстови од 26 говори. И овој избор, направен со мерка, е мошне функционален. Покрај веќе познатите карактеристични текстови од одделни дијалекти, вклучени се и некои нови што не фигурираат во досегашните избори на архајски грчки текстови. Францускиот превод на текстовите, наменет за почетници, како и целиот Увод, од методска страна наполно е оправдан. Оваа книга ќе стане неопходно помагало за студенти по грчка филологија на повеќе Универзитети.

16. VI 1986.

П. Хр. Илиевски, Скопје.

FRANCISCO AURA JORRO, *Diccionario micénico*, vol. 1, Instituto de filologia, Madrid 1985, pp. 480, 8°.

Како анекс на *Diccionario Griego-Español* под редакција на Fr. R. Adrados, Институтот за филологија во Мадрид го издаде првиот том од Микенскиот речник којшто ги опфаќа зборовите документирани во линеарните Бе текстови заклучно со буквата *n*. Во краткиот предговор авторот F. A. Jorro истакнува две главни причини што ѝ дале поттик на Редакцијата на Грчко-шпанскиот речник да се зафати со издавање и на микенскиот речнички фонд:

Прво, речникот *Mycenaeae Graecitatis Lexicon* (во понатамошниот текст MGL) на Anna Morpurgo (Edizioni dell' Ateneo, Roma 1963, сп. приказ во Ж.А. XV, 1, 1965, 218—221), со идентификации на микенските зборови дотогаш познати, денес веќе се чувствува неполн поради тоа што од 1963 год. наваму се откриени нови натписи (особено во Теба), кои пружаја нов лексички материјал.